

בארה של תורה

מאת הרב ראובן גולן מח"ס רינונה של תורה ♦ יו"ל ע"י כולל שערים המצויינים שע"י מוסדות דרכי תורה רחובות

כתובת המערכת:

מודיעין עילית

מסילת יוסף 3/10

טל' 08-9744220

דוא"ל לרשימת תפוצה:

rg5740@gmail.com

גליון 54 אדר א' תשע"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת מרת פרי בת תאג'ה לימואי ז"ל ע"י בנה הרב אמנון לימואי שליט"א

פרשת תצוה

העלון מוקדש לעילוי נשמת רבינו הגדול מרן הגרע"י זצוקללה"ה, ובו חידושים על הפרשה מספריו, ויה"ר שיהיה מליץ יושר בעדנו ובעד כל ישראל

שנותנו על גבי האבנים אין מעשה השמיר נזקף לו ואין זה נחשב כמעשה בידים אלא כגרמא, כי מה לי מעמיד בהמה על עשבים ומה לי מעמיד שמיר על האבן. ומכך שמועיל לפתח ולחקוק באבנים ע"י השמיר על כרחך שגרמא מועילה במעשה המצוות. ואמנם יש מקום לחלק, שאכילת הבהמה באה רק לאחר שמעמידה שם, ונמצא שכאשר היא תולשת את העשבים כבר סילק ידיו ממעשה ההעמדה, ושפיר יש לדון שאינו אלא גרמא, משא"כ בשמיר, בקיעת האבן באה בבת אחת עם העמדתו, ונחשב הדבר כבידים.

אך כתב הגרצ"פ פראנק שמלשון הגמ' "ומראה להן השמיר" משמע שאינו מעביר את השמיר באחיזת ידיו בו, אלא מעמידו על גבי רישום הדיו והוא סובב והולך מעצמו על רשימת הדיו, וא"כ עשיית האות באה רק לאחר סילוק ידיו, ואינו אלא גרמא.

ד. ברם, הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה (תנינא סי' נח) כתב, שלא יתכן לומר שגרמא מועילה בעשיית המצוות, שא"כ גם בשחיטה מנין לנו ללמוד מהפסוק "ובחנת" שצריך דוקא כח גברא בשחיטה ולא ע"י גרמא, והרי לצד זה שגרמא מועילה לא הקפיד הכתוב בכל המצוות על עשייה בידים בדוקא ודי בכך שתהא המצוה מסובבת על ידו. וכמו כן מה שונה הדבר מגרמא בנוקין שפטור משום שנאמר "מכה נפש" שמשמע שהוא עצמו מכה בידים ולא ע"י גרמא, וא"כ הוא הדין כאן שנאמר "ופתחת" שצריך דוקא פיתוח וחקיקה בידים ולא ע"י שמיר.

ועל כן נטה לחלק, שבאבנים אלו היה מעביר את השמיר בידים על האבן, וכיון שבקיעת האבן באה בבת אחת עם מעשה ההעברה שפיר נחשב הדבר כמפתח בידים ממש נוכחו שרצה הגרצ"פ פראנק לטעון מתחילה.

ועוד, שאין להוכיח כלל מלשון הכתוב שגמ' "ופתחת", שהרי ציווי זה וכן כל שאר הציוויים שבמשכן שנאמרו בהם "ועשית" ועשו" נאמרו מאת הקב"ה למשה, ואעפ"כ נעשה הדבר ע"י בצלאל ואהליאב, ועל כרחך שלא בא הכתוב להשמיע שצריך דוקא מעשה בידים ולא ע"י גרמא, אלא לומר שכן יהיה מעשה המשכן, בין אם ע"י עשייה בפועל או ע"י גרמא, אך באמת בקיום שאר מצוות צריך דוקא מעשה בידים ולא ע"י גרמא.

ד. ואף הרב פראנק דחה ראייתו מהשמיר, לאור דברי הרמב"ן (עה"ת ריש פר' תרומה) שכתב, שמכך ששינה הכתוב ולא אמר "במילואותם" אלא באבני החשן ולא באבני האפוד, מוכח

"ופתחת עליהם שמות בני ישראל" (כת, ט)

[הקטע הבא אינו מדברי מרן, אך מוזכרים בו דבריו]

בשו"ת יביע אומר (ח"ד אור"ח סי' לה') הביא מרן זצוק"ל את דברי הגאון ר' צבי פסח פראנק זצ"ל רבה של ירושלים שחקר האם גרמא מועילה בקיום המצוות. ולהלן ארחיב בזה בס"ד בהקשר לפרשתנו.

הנה בשו"ת הר צבי (אור"ח א' סי' קמג') חקר הרב פראנק אודות כל מצוות עשה שבתורה, האם גדר קיומן הוא רק ע"י עשייה ממש, והדבר מעכב שתהא עשייתן בפעולה בידים דוקא. או שמא די גם בגרם עשיה, ובלבד שיהא האדם מסבב וגורם לעשיית המצוה, שבאופן זה אנו אומרים שהעשייה מיוחסת אליו.

ב. והגרצ"פ פראנק הביא לכך ראיה נפלאה מפרשתנו. שהנה נאמר (כת, ט) באבני האפוד "ופתחת עליהם שמות בני ישראל". וכן נאמר בפס' יא' "תפתח את שתי האבנים". וזהו ציווי לחקוק את השמות באבנים. והנה אמרו במס' סוטה (סוטה מח, ב) "אבנים הללו אין כותבין אותן בדיו משום שנאמר פתוחי חותם [שהוא לשון חקיקה], ואין מסרטין עליהם באיזמל משום שנאמר במילואותם [שיהיו שלמות ולא יחסר מהם כלום], אלא כותב עליהם בדיו ומראה להן שמיר מבחוץ והן נבקעות מאליהן כתאינה זו שנבקעת בימות החמה ואינה חסרה כלום".

ולכאורה קשה, שהרי הציווי הוא "ופתחת" מלשון עשייה וחקיקה בפועל, ואם כן מה מועילה הכתיבה ע"י השמיר שאינה אלא גרמא בעלמא, וכלשון הברייתא "והן נבקעות מאליהן". [ואף שגמ' "במילואותם", מ"מ בגמ' משמע שע"י השמיר מתקיימים שני הפסוקים ושפיר נקרא הדבר "ופתחת", וזה קשה כי אינו אלא גרמא]. ועל כרחך אתה אומר, שגרמא מועילה בעשיית המצוות, ואף שנאמר "ופתחת" אין חיוב לעשות מעשה פיתוח וחקיקה בידים, אלא גם אם על ידו תסובב חקיקה באבנים שפיר נקרא הדבר "ופתחת". וממילא הוא הדין לכל מצוות עשה שגרמא מועילה בהם ולא דוקא עשייה בפועל.

ג. וסמך יש לדבר במה שאמרו במס' שבת (קכב, א) "מעמיד אדם את בהמתו על גבי עשבים בשבת", וברש"י ותוס' מבואר דהיינו על עשבים מחוברים [וכ"פ בשו"ע (סי' שכד סע' ג)], ולכאורה הרי הבהמה תולשת ואוכלת מהעשבים, ומוכח שאין הדבר נחשב לו כאילו תולש הוא בידים. והוא הדין בשמיר שאף

גאלי בן מרים כהן ז"ל
אברהם בן חיים אלנדראף ז"ל
יחזקאל בן גויליס דגמי חן ז"ל

ימימה בת מרים גדסי ז"ל
הריצל בן ברטה מזיין ז"ל
אמיר בן הנמנג'אן קיש ז"ל

לע"נ ר' בנימין בן סלחה ז"ל ♦ סרה בת רחמה ע"ה
ר' שלמה בן טאוס ז"ל ♦ נאזיה בת תאג'ה ע"ה
רחל בת סאלחה ע"ה ♦ צביה בת סרה ע"ה
ברוך בן עישה ויעיש קקון ז"ל

הדין, ולכך לא היה דבר קשה עומד לפניו. וכדי שלא יפעל כחו היו כורכין אותו במוכין של צמר שרומז לחסד. ונמצא שהכריכה בספוגין של צמר היתה גורמת להעמידו שלא יפעל כחו, ולכן היה נחשב ע"י כן ככפות.

ג. ואמנם בספר 'מעשה איש' (ח"ו עמ' קו') כתב אודות הקושיא הנ"ל: "כשהצעתי את הקושיא לפני החזון איש הגיב עליה: זו קושיא טובה! ולאחר שאמרתי לו את תירוץ הג"ר יעקב גדליהו הנ"ל העיר החזון איש והגיב: ומי אמר שנשארו כפות?". כלומר, שלדעת החזון איש רק כשלא השתמשו בשמיר כרכוהו בספוגין, אך כשנטלוהו לצורך האבנים הוציאו אותו משם, וא"כ כשנשארו אותו כבר לא היה לו דין של כפות, ושוב חוזרת השאלה מדוע כתבו התוס' שלא היו נושאים דבר חי במשכן.

ד. ויש ליישב כמו שכתב בשו"ת ציץ אליעזר (שם) שיתכן שהשמיר לא היה תולעת כפי שמקובל לומר אלא אבן. שכן במשנה באבות וסוטה וכן בגיטין (סח, א) שהוזכר השמיר אין הכרח שהיה תולעת. ואדרבה, בערוך [ערך 'שמיר'] מתרגם 'דיאמאנט', ומביא ראיה מהתרגום ירושלמי עה"פ "המוציא לך מים מצור החלמיש" שתרגם "שמיר טינרא".

וכן מובא ב'מדרש תלפיות' 'שמיר היא אבן קרה ויבשה מאד, חזקה מכל אבן לכל תכלית, ותשבור כל האבנים. וסגולתה להוציא אבנים מהכליות'. וכן כתב ה'תורה תמימה' כאן בפרשתנו שהשמיר הוא צור חזק.

ולפי זה ניתרצה הקושיא על התוס', שאפשר שאף הם פירשו כן שהשמיר אינו דבר חי אלא אבן, ולכך שפיר כתבו שלא נשאו במשכן דבר חי.

ה. אך רוב הראשונים פירשו שהשמיר היה דבר חי כמין תולעת. וכן כתב רש"י בגיטין (שם) "בריה מששת ימי בראשית". והרמב"ם באבות (פ"ה ו') כתב "הוא שרץ קטן חוצב האבנים הגדולות בעברו עליהן, ובו בנה שלמה את בית המקדש". ורבינו יונה שם כתב "כמין תולע ארוך היה". ובספר 'מאור האפלה' כתב, "היה השמיר בעל חיים קטן, כתבנית השעורה, ויש לו צפורן, ובכל מקום שיגע בו הצפורן היה שוקע, שנאמר 'בצפורן שמיר חרושה', וזה מסודות הטבע שהמקום שהוא עובר עליו נעשה נמוך מבלי שתחסר האבן".

והאברבנאל (מלכים א' ה') כתב "בימי שלמה היו פוסלים האבנים עם תולע אחד, שכל מה שהיו רושמים באותו הדם היה נחתך ביושר. ובזה הדרך פסל בצלאל את החושן. והיה כענין דם השעירים, שכאשר ישימו אותו על ספיר יחתוך אותו, מה שלא יכול לעשות בו ברזל. ואולי לזה רמזו באומרם שהיה השמיר כ'שעורה', שפעולתו כ'שעיר". אך התפארת ישראל (סוטה פ"ט י"ב) כתב על דברי האברבנאל "אין זה מסכים עם קבלתנו שגוף השמיר (ולא הדם) היה מבקיע את האבן".

נויש ליישב דברי התוס' עפ"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"ב סי' יט'), אך אין דרכנו בעלון אלא במה שקשור לפרשה, ודבריו שם כרוכים בביאור הסוגיא בשבת, ועיי"ש. ותן לחכם ויחכם עוד].

שדוקא בחושן הקפידה התורה שיהיו בשלמותן, ולכך חקיקתן אינה אלא ע"י השמיר, משא"כ באפוד היה חורץ בהם בכתיבת השמות כאשר יעשו חרשי האבן והם לא היו במילואותם. וממילא בדוקא נאמר "ופתחת" שהיה חוקק בהם בידיים ולא ע"י גרמא, ושוב אין ראיה שגרמא מועילה בקיום המצוות. כי באבני החושן שחקיקתן היתה ע"י השמיר לא נאמר "ופתחת" אלא "תהיינה" שמשמעו שיהיו חקוקים ממילא ואף ע"י גרמא.

אך רבי עובדיה הדאיה זצ"ל בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ג א"ח סי' יז) דחה, שזהו רק לפירוש הרמב"ן אולם רש"י בסוטה (מח, ב) כתב בפירוש שדין זה נאמר הן באפוד והן בחושן.

ה. ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' כ' פ"ב) כתב, שבספר צל"ח החדש (ריש מאמר א') הביא בשם ספר שערי דעה (ח"א סימן ב') שאפשר לקיים מצוה ע"י גרמא. וביביע אומר (ח"ט א"ח סי' קח אות קכד) כתב שכן דעת הגר"א גורדון ר"י טעלו. ויש עוד לפלפל בזאת רבות בראיות שונות ואכמ"ל.

"ופתחת עליהם שמות בני ישראל" (שם)

[הקטע הבא אינו מדברי מרן, אך מוזכרים בו דבריו]

ראה לעיל את ענין השמיר שבו חקקו את השמות על האבנים. והנה ידוע שדעת ר' נתן (שבת צד, א), שהמוציא בשבת בהמה חיה או עוף חיים מרשות היחיד לרשות הרבים פטור מהתורה, כיון שחי נושא את עצמו.

והתוס' נתחבטו בטעם דבריו, וביארו בשם ר"י שהנה ידוע שכל מלאכות שבת נלמדות ממלאכת המשכן, ואף ר' נתן למד כדבריו מהמשכן שלא היו נושאים בו דבר חי לצורך המלאכה, שהתחשים והאילים היו הולכים ברגליהם, והחלזון מיד היו פוצעים אותו טרם ימות [כמבואר שם בגמ'].

והקשה הגר"ח ברלין, שהרי במשכן היה השמיר שהשתמשו בו בשביל אבני האפוד והחושן, ואיך כתבו התוס' שבמשכן לא היו נושאים דבר חי?

ומרן זיע"א בספרו 'מאור ישראל' הביא שיש שתירצו זאת על פי דברי הגמ' במס' סוטה (שם) "שמיר זה ברייתו כשעורה ונברא מששת ימי בראשית, ובמה משמרים אותו, כורכים אותו בספוגים של צמר, ומניחים אותו בטנא של אבר מלאה סובין של שעורים". ולפי זה היה השמיר כפות, שכאשר נשאו אותו היו לוקחים אותו בספוגים של צמר בטנא של אבר המלאה סובין, ואין לך כפות גדול מזה, וכבר נתבאר בגמ' בשבת (שם) שר' נתן מודה בכפות שהמוציאו לרה"ר חייב.

ב. והנה מרן לא כתב מיהו שתירץ כן, אמנם בשו"ת ציץ אליעזר (ח"יג סי' לב') מבואר שהיה זה אביו הג"ר יעקב גדליהו ולדנברג זצ"ל. ושם כתב בנו הג"ר אליעזר יהודה ולדנברג זצ"ל לחוק דברי אביו, שהנה גודל השמיר היה כשעורה, ולפי זה לכאורה מדוע היו צריכים לכורכו ולשומרו בספוגין של צמר? אלא שהנה כתב בספר חסדי דוד על התוספתא, שהשמיר הוא רמז לכח הגבורה, ולכן ברייתו כשעורה שהיא רומזת למידת

האזינו לשיעורים בהשקפה ובפרשת השבוע מאת הרב ראובן גולן ב'קול הלשון' בטל' 03-6171001

לישיחות חדשות משנה זו על הפרשיות שעברו יש להקיש 1-1-2-48-1-1

ניתן להשיג את השיעורים והשיחות בעמדות המחשב של 'קול הלשון' בכל רחבי הארץ

לע"נ מאור בן עביה דגגה ז"ל ♦ שמעון בן יחיא ולולזה מעברי זצ"ל ♦ סלים בן ברוך כהן ז"ל

רפאל חיים בן שמחה כדורי ז"ל
אליהו בן משה ורבקה שמחי ז"ל
כליפה מקיקיס בן פרשה כלילה ניסים ז"ל

רבקה חמדה בת תפארת ע"ה
יהודה בן שלום ורינה שרעבי ז"ל
מרים בת חסיבה גניש ע"ה

מיכאל בן סופייה הררי ז"ל
אהרון בן אברהם כהן ז"ל
פואד בן פרחא חיליהו ז"ל